

АНТІН ЛОТОЦЬКИЙ.

ВЕДМЕДІВСЬКА ПОПІВНА

ІСТОРИЧНЕ ОПОВІДАННЯ.

Образки: Леоніда Перфецького.

ДІТОЧА БІБЛІОТЕКА

Книжечка: 9.

АНТІН ЛОТОЦЬКИЙ.

ВЕДМЕДІВСЬКА ПОПІВНА

ІСТОРИЧНЕ ОПОВІДАННЯ.

Образки: Леоніда Перфецького.

(3-є видання)

"HOWERLA"

41 E. 7th St., New York 3, N. Y.

1956

БАТЬКО Й ДОНЕЧКА.

Давно те було! Гетьманську булаву держав тоді на Україні славний Петро Дорошенко. Сумні були часи. Безнастанні війни й безупинні наїзди ворогів так знищили, зруйнували були Україну, що ціліські простори стояли пустинею. Оттоді й хижа татарва далася Україні в знаки, за всі часи. Нищила й грабувала села й міста, а людей, одних убивала, других забирала в ясир. І —

Зажурилась Україна, що нігде прожити,

Витоптала орда кіньми маленькі діти,

Ой, маленьких витоптала, великих забрала,

Назад руки постягала, під хана погнала.

Немало нашого народу каралося тоді в татарській і в турецькій неволі. Чоловіки в каторзі бісурменській, а жінки і дівчата по бісурменських гаремах.

Сумні часи були! Недаром і прозвав їх український народ: руїною...

У тих то часах жив на гетьманській Україні, в містечку Ведмедівці, священик о. Хведір.

Був він таки ведмедівський уроженець. Вже його дід, а потім і батько тут попували. За молоду о. Хведір козакував, і побував на Січі. А коли український нарід, під проводом Богдана Хмельницького, зірвався до бою за свою волю, — то й він поспішив туди й не в одній битві зазірав смерти в очі. Щойно по Переяславській раді кинув бурлацьке, вояцьке життя й повернув у рідну Ведмедівку. Тут небаром і оженився. Спершу став при батькові за діякона, а коли батько помер, обібрала його ведмедівська громада своїм священиком.

Гарно тай любо жилося о. Хведорови з молодю жінкою. Небаром народилася їм донечка, Улянка. Щасливі були. Та недовго тревало це щастя. Жінка о. Хведора згинула, як Улянці було ще пять років. А сталося це так. Отець Хведір поїхав був чогось у Чигирин. Несподівано напали татари на Ведмедівку й кинулися грабувати містечко. Кількох із них напало й на попівство. Тут була лиш молода попада з донечкою Улянкою. Улянка бавилася в садку за хатою, а мати поралася в хаті. Татари кинулися на матір. Хотіли взяти її в ясир. Та попада вхопила шаблюку й хоробро відбивалася нею від татар. Один татарин таки й упав від її шаблі.

Бачуть татари, що не візьмуть попаді живцем, і кинулися на неї з шаблями. Вже кілька шабель зранило її. Не мине її смерть. Та не про себе вона дбає, не собою журиться героїська мати. Там за стіною, в садочку, її донечка Улянка! Її мусить вона рятувати від татар! Тож сперлася на двері плечима й далше відбивається від напасників. Щораз слабше, щораз повільніше відбивається, бо ран щораз більше від татарських шаблюк і сили все більше опускають. Та все таки ні один її удар не паде надармо. Кожен удар лишає на татарських тілах кривавий слід. Аж один татарин рубнув її шаблюкою в голову й закрівавлена повалилася попадаючи долі поперек дверей, побіч татарина, що його вбила. Так загородила собою вихід у садок, де бавилася її донечка...

Так і найшли її люди, що їм удалося було втекти в ліси, а тепер по відході татар повернули. Улянку забрали добрі люди до себе, поки не вернув батько. Як приїхав о. Хведір і почув, яке горе стрінуло його, аж сплакав колишній козак.

Ненечку поховали в садку, під вишнями. І о. Хведір лишився сам один з маленькою Улянкою.

Мала Улянка була одинока його потіха. Люба була це дитина. Всюди було її повно, всім цікавилася. Та над усе влюбила слухати оповідань про Запорожців, — про їх славу Січ, про їх походи, про батька Богдана, як то він цілу Україну висвободив, про його славний та величавий візд у серце України, в Київ, про хижацькі напади татар і турків.

А хтож краще знав про це все оповідати, як не о. Хведір, батенько її. Вінже-ж все це сам пережив, сам на власні очі бачив!

Любила вона слухати батькових оповідань, дуже любила. А вже найчастіше казала собі оповідати про татар та турків. Їх вона дуже ненавиділа за напади, за всі лиха, за всі нещастя, які вони наносили на Україну.

Наслухалася й чимало жалісних пісень та дум кобзарських про важку турецьку каторгу, про терпіння українських невольників у чужій, непривітній Туреччині, — як вони там, чи то в мурованих склепах підземних пропадають, чи на ґалерах бісурменських, по два, по три до купи посковувані, веслами гребуть — як вони там караються та Господа благають, щоб визволив їх, бідних невольників

З тяжкої неволі турецької,
З каторги бісурменської —

На тихі води,
На ясні зорі,
У край веселий,
Між мир хрещений...

Чимало й Ведмедівка витерпіла від хижої татарви. Вже й Улянка затимила один такий напад, саме цей, коли вона неньку втратила.

Всі ті оповідання дуже розпалювали дитяче серденько.

— Яка шкода — говорила не раз мала Улянка до батька — що я не хлопець! Я пішла би на Січ, навчилася б там воювати й відіместила б на бісурменах всі кривди, які вони нам заподіяли; заплатила б їм за смерть ненечки.

О. Хведір усміхався на це, гладив дочечку по її руському волосьячку й говорив:

— Не журися, моя маленька козачко, є й без тебе досить завзятих козаків-молодців, що вміють відімитися ворогам за всі кривди.

Минали літа за літами. Улянка росла, виростала на дівчину-красуню. Вже їй дев'ятих років. Весна. В Улянці залюбився син куріного писаря, Ілля. Ілля був гарний, стрункий, чорнявий козак, тож і Улянка його полюбила. Та батько Улянки не хотів про нього й чути. О. Хведір хотів, щоби його одначка була

щаслива. Ілля-ж зовсім не був із тих, що за ним жінка могла бути щаслива. Батько дав був його до шкіл, до Києва, щоб учився на священика. Ілля втік відтіля на Січ. Та й там не довго попасав. Вернув до дому й тепер його батько мав із ним справжній клопіт. Він ні до чого не брався, ні до чого путящого й не був здатний. Однак галабурди виправляти в місті — до цього мов уродився. Міщани часто-густо жалілися на нього його батькови, а то й перед сотника жалоби заносили на нього.

Такий був Ілля, тож і де диво, що о. Хведір і чути не хотів про нього і з нічим відправив його старостів.

Уляна не дуже побивалася, хоч і не перестала любити Іллі. Вона все ще не тратила надії, що батько вкінці згодиться на їх подружжя.

Та не так Ілля. Відмова о. Хведора заболіла його вкрай, вразила його гордість. Лютило його й це, що Улянка, як йому здавалося, не дуже за ним побивалася. Коли намовляв її, щоб покинула батька й утекла з ним, то вона рішучо відмовилася від цього.

Ілля постановив пімститися за таку зневагу. Ждав тільки нагоди...

ТРІВОГА.

Було гаряче літо. Самі жнива. Люди сливе всі в полі, коло хліба. Женці й жниці жнуть збіжжа. Вязальники та вязальниці вяжуть в снопи.

Працюють люди, хоч сонце пражить, пійм із чола лється. Срібlistі серпи поблискують в проміннях золотого сонця, а колосисті поля так і лунають від співів веселих жниць та женців. Уродився хліб гарний і радіють люди. Вже не загляне до хат страшна, люта мара голоду. Гарний урожай!...

І о. Хведір біля женців. І він радіє, що хліб так гарно зародив. Веселий, сміється, жартує з жінцями.

Мигають серпи проміж збіжжам, щораз більше снопів, щораз більше кіп на поли.

„Як на небі зірничок,
Так на ниві копичок...”

Сонце піднялося в гору — настало полудне. Женці й жниці повідкладали серпи, вязальники й вязальниці покинули вязати снопи й позасідали в холододочках до полуденку.

Споживають люди дар божий та перекидуються словами. І старі і молоді веселі

й щасливі — журба, якаб не була, на сотню миль, здавалося, відлинула.

— А глядіть-но, глядіть — скрикнув один із женців — глядіть, які тамечки ген-ген на шляху хмари куряви знялися. Що це може бути?

Люди позривалися й стали глядіти в даль.

І справді ген-ген на шляху, що вів у Ведмедівку, показался курява. Великою сивою хмарою неслася вона все наперед...

— Що це булоб? Відкіля взялася нараз така величезна курява? — питаються женці одні в одних. Та відповіді не має.

Стоять люди та дивуються. А сива хмара все ближше й ближше до них.

Аж ось і вигнався з цієї куряви їздець. Гнав, що духу, на спіненому коні.

Ось вже й порівнявся з жінцями, що счудовані гляділи на нього та на хмарища куряви, які за ним котилися.

— Турки! — крикнув їздець і пігнав дальше.

Жінці заметушилися. Одно одніське слово й миттю поля, що ще перед хвилькою лунали співами, сміхами та жартами веселих і щасливих женців, наповнив жах та тривога...

За їздцем показалися драбинясті вози, навантажені всяким добром. За возами гнали товар та вівці.

На всіх лицях видно страх і поспіх. Погоничі раз у раз погукували на коний та підганяли їх. Усі спішили до Ведмедівки, щоб там схритися перед турками враз із майном. Ведмедівка була укріплена і все люди, коли ворог напав на околицю, крилися в тім містечку.

І наші женці, почувши страшну вістку, покинули недожате збіжжа й мерщій подалися до міста.

А в місті теж був неабиякий рух. Гонець повідомив сотника, що турки наближаються, а той видав козакам і людности приказ, щоби лагодилися до оборони.

В місті рух! Козаки чистять збрю, оглядають гармати, направляють окопи. Навіть спокійні не войовничі мешканці — купці та хлібороби — добувають збрю, яку хто має, й готують її. Старшина наглядає за роботою, видає прикази. Скрізь рух, гамір та метушня.

ЗРАДНИК.

Прийшли турки — мов та чорна хмара. Прийшли й обступили місто довкола. Зараз вислали парляментаря до Ведмедівців. Цей виїхав наперед із білим прапором, почепленим до ратища, й заклик:

— Міщани! Піддайтеся! Коли піддасться добровільно, нічо вам не станеться. Колиж ні, то збуримо ваше містечко, а вас виріжемо немов курий. Піддайтеся!

Сказавши це — ждав відповіди.

Міщани відповіли стрілами з гармат, рушниць і самопалів. Не видержали турки огню й подалися назад. Наперли вдруге, та знов мусіли відступити.

Бачуть турки, що годі, що приступом не візьмуть містечка й обложили його довкруги. Гадають голодом змусити завзятих Ведмедівців до здачі.

Ведмедівці не боялися того. Харчів у них подостатком. Могли-б видержати й довшу облогу. А й знали вони, що турки не майстри в облозі тай не люблять довго стояти на одному місці.

Попівна Уляна загрівала всіх до боротьби. За її намовою міщани зважилися навіть

на випад зза мурів і таки добре потурбували турків.

Не йде туркам.

— Ніщо не вдіємо з проклятими джаврами (невірними) — думають вони — дурно тільки час марнуємо.

І рішили на раді лишити в спокою завзятих джаврів і йти дальше добичі шукати.

Аж тут сторожа приводить до старшини молодого козака.

— Хто ти? — питають його.

— Я козак Ілля, писаренко.

— Що тебе привело до нас?

— А ось що? Ви здобуваєте наше містечко, та не здобудете його, бо й залого сильна й укріплення добрі й харчів доволі...

— Ну і що?

— А те, що як хочете, то я покажу вам тайний вхід до міста й ви дістанете його в свої руки. Мені саме поручили стерегти того входу й я безпечно можу вас повести тудю...

Турки повитріщували на козака очі з зачудовання. А одному з них мимоволі вирвалося:

— Так ти — зрадник!

— Я не прийшов питати тебе, хто я!

Приходжу до вас, щоб жертвувати вам мою поміч. Коли хочете — добре! А коли моє не влад, то я зі своїм назад — відповів бундючно Ілля.

— Ну, не обиджайся так зараз, козаче. Покажи тайний вхід тай скажи ще, що ти жадаєш за це, бо чейже за дурно...

— Нічого не жадаю! Тільки дасьте мені відділ турків, що буде під моєю командою.

— Навіщо його тобі?

— Це вже моя річ! А впрочім і скажу. В нашого священника є дочка. Я її люблю, сватав її, та дістав гарбуза. Тепер хочу пімститися, хочу змусити її бути моєю.

Турки засміялися.

— А так, то кохання привело тебе до цього.

— Еге! — відказав Ілля і теж засміявся.

— Веди нас! — сказали турки.

Тай Ілля повів. Не думав над тим, якого тяжкого злочину допускається. Його душа вся була переповнена радістю, що його пімста вже ось і сповниться й Улянка, хоч і по неволі, таки буде його.

— Тепер покажу тобі, гордий попе, що значить Ілля, покажу! Пожалієш ти того, що погордив мною!

Турки тихо наближалися під мури міста. Попід землею вели до міста такі входи, що ними до води добиралися. Оттуди повів їх зрадник.

ЛИЦАРСЬКА СМЕРТЬ УЛЯНКИ.

Міщани запізно стямилися. Вже значна часть турків була в місті, коли міщани побачили, що тайний вхід зраджено.

Настало замішання. Люди не знали, що діяти, — чи тікати, чи боронитися.

Тільки козаки під проводом старого сотника держалися в ладі й хоробро відбивалися від турків. Уляна й тепер не спочивала. Вона всюди кидалася й закривала міщан.

— Люди добрі! — казала вона — плачем і зойком нічого не вдіємо. Міста вже нам не вратувати, бо ворогів більше. Скриймося до замку й відтіля відбиваймося. А тимчасом може вдасться нам подати вістку в Чигирин і відти прийде поміч.

Ця гадка подобалася людям і привела їх до рівноваги. Під охороною козацьких самопалів подалися всі до замку й тамечки замкнулися та відстрілювалися відтіля хоробро.

Це розлютило турків. Вони всі кинулися до Іллі:

— Ти обіцяв нам, що віддаш їх у наші руки! А бачиш — де вони...

Ілля успокоював їх:

— Не бійтеся! Замок добудете як ніщо. Там не стане їм припасів і вони будуть мусіли піддатися.

І турки обложили замок тісним перстенем, щоби змусити Ведмедівців до здачі.

Ведмедівці й довго не давалися й туркам таки навкучило стояти бездільно під мурами замку. І вони вже хотіли забиратися. Іллі дуже трудно приходилося намовити їх, щоб ще видержали. Він переняв на себе роль парламентаря й став переговорювати з обложеними.

А Ведмедівцям уже справді став докучати голод і нестача води. Багато вже найшлося між ними таких, що радили піддатися.

Навіть старшина хилилася до здачі. Один тільки старий сотник не хотів про це й чути. Однак гадка інших старшин почала вже перемагати і сотник вже потрохи став схилятися на їх бік. Годі-ж було одному проти всієї громади перти. Коли Уляна почула

про це, що старшина думає здатися, пішла між них і сказала:

— Чиж не сором вам, панове старшино, вам козакам, здаватися проклятим поганцям? Чиж не обов'язком козака боротися до останньої краплі крові?

Почувши такі слова дівчини, старшина змішалася й мовчала. Тільки писар обізвався:

— Ет, що баба має мішатися до воєнних діл. Баба до горшків і кужіля, а не до ради, ані до шаблі. От що!

— Ви баби! — аж скрикнула вражена Уляна — ви баби, ви труси підлі, а не козаки! Та піддайтеся, коли вам не сором! Я не піддамся, а з тими, кому мила честь міста, честь України, буду боротися до останньої каплі крові!

Сказавши це — вибігла з ради.

Станула перед народом і каже:

— Люди добрі! Старшина ваша — зрадники! — Вони хочуть піддатися, хочуть сплямити честь нашого міста. Люди, не слухайте їх! Виж знаєте, що туркам нема що вірити. Вони все обіцяють, а коли піддамося, пов'яжуть нас і поведуть в ясир. Не дайте на поталу козацького імені. Боронімся до останньої каплі крові! Краще згинуть в чес-

ному бою, як годиться козакам, ніж пропадати в бісурменській неволі!

Палка промова молодой дівчини розбурхала завзяття в людей. Вони закликали:

— Не піддамося, не піддамося! Краще наложимо головами!

Нараз роздався перед замком звук сурми. До замку наблизився Ілля на кони. В руці держав білий прапорець, знак, що приїздить для переговорів.

— Міщани! Піддайтеся! Нінащо не здасться вам ваша впертість. Як не піддасться, то турки голодом виморять вас...

Хотів ще щось говорити, та Уляна, пізнавши Іллю, закликала:

— Геть, зраднику, ти впустив турків у місто! Геть!

А за попівною й другі кричали:

— Геть, геть, забирайся! Із зрадниками нема ніяких переговорів!

І з мурів замку посипалися рясні вистріли.

Іллі не оставало ніщо, як вдарити коня острогами й утікати. Він так і зробив.

Палка промова молодой дівчини й її грізна та сміла постава супроти зрадника так розпалили увесь нарід, що він готов

був зараз і в найлютішу січу піти. В попівні Улянні не бачили тепер молодої, ніжної дівчини, а грізного й досвідченого вождя. Кругом Уляни залунали голоси:

— Випадьмо на турків! Випадьмо на турків! Веди нас Уляно! Коли старшина труси, так ти веди нас! Хтось уже й коня привів її.

Уляна не надумувалася. Допала коня й з чималим відділом озброєних людей вискочила з міста та сміло наперла на турків.

Турки зразу змішалися! Не сподівалися нападу. Та коли побачили, що відділ Ведмедівців невеликий, — звернулися знов проти них. Почалася завзята січа. Турки, певні своєї переваги, сміло вдарили на Ведмедівців. Та й Ведмедівці, захочені палким словом і власним приміром дівчини, що попереду них гнала на кони, билися завзято. Блискають шаблі-сталеві, кров червонить землю, кипить люта боротьба. А Улянка все попереду.

Аж тут навинувся Ілля й крикнув до турків:

— Живцем, живцем узяти цю дівчину!

Й Уляна побачила Іллю. Гнана жаждою помсти з добутою шаблею кинулася на зрадника. Та він скрився за турків. Турки, по-

слухні приказови Іллі, старалися взяти попівну живцем. Та це їм не вдавалося. Від її шаблі й пістолів падали турки один за одним. Без милосердя рубала вона на всі боки. А бажанням її було дістатися до Іллі. Хотіла розправитися зі зрадником. А він усе накликає на турків:

— Живцем, живцем беріть її!

Падуть турки, але й Улянчина дружина зменшується. Багато упало, чимало дісталось в полон. Та попівна все ще бореться й намагається продістатися до зрадника. Нараз Ілля захитався. Чиясь куля поцілила його. Захитався й упав із коня.

— Пропадай, зраднику! крикнула Уляна.
— Не гинеш, як козак, але як трус — від блудної кулі.

Турки, побачивши, що Ілля впав, розярені кинулися на Уляну. Вона не пускає шаблі з рук. В погоні за зрадником відділилася від своїх і не помітила, що найшлася сама самісенька посеред ворогів. Турки пробили її копіями. Впала з коня, закровавлена. А з її дружини вже лиш невеличка горстка. Бачать Ведмедівці, що смерть вже не мине їх, тож бються хоробро, не піддаються. Краща слава смерть, як соромна неволя...

Нараз, позаду турецького табору, роздалися вистріли. Серед турків счинився переполох. Налякані подалися туди, відкіля греміли несподівані стріли. Це додало хоробрій горстці Ведмедівців відваги. Вони кинулися з подвоєним завзяттям на ворогів.

Вже й із замку побачили замішання в турецькому таборі. Побачили й полк чигиринських козаків і зараз догадалися, що це їм поміч прийшла, що їх послови вдалося щасливо продертися крізь турецький табор. Заохочені приходом відсічі, вийшли Ведмедівці з замку й ураз з позісталою горсткою наперли з одної сторони на турків. З другої сторони сікли бісурменів Чигиринці. Взяті в два огні, кинулися турки на втеки. Ведмедівці з Чигиринцями гнали їх геть далеко й ще чимало турків післали на той світ.

* * *

Прогнали турків Ведмедівці й забралися розшукувати погибших своїх. О. Хведір також найшов тіло дорогої донечки й поховав її в садку. Під зеленими вишнями, біля могили хороброї попаді, виросла свіжа могила її донечки Улянки, що віддала життя в обороні рідного міста.

О. Хведір лишився тепер круглим сиротою. Потішався тільки тим, що його дочка згинула хороброю і славною смертю, як справжня козачка.

Тіла Іллі ніхто не шукав. Мабуть поховали його враз із турецьким трупом. А може й так круки та ворони роздзьобали його. Писар, батько Іллі, впав також у бою. Щасливий! Не довідався до смерти, якого злочину допустився його син...

* * *

Давно те минуло. Із могили попівни Уляни нині може й сліду немає, та український народ й досі не забув про хоробру попівну і досі лірники та кобзарі по всій Україні згадують у своїх піснях як то:

Ведмедівська попівна горос учинила,
Сімсот турок-яничар з коней повалила.

Ніколи не забуває український нарід тих,
хто для добра рідної країни не жалів своєї
крови, не жалів життя.

ПІСНЯ ПРО ВЕДМЕДІВСЬКУ ПОПІВНУ.

Славний город Ведмедівка
Всіма сторонами,
Не багато в ній люди жили
Перед ворогами.

На святую Пречистую
В усі дзвони дзвонять,
А старії і малії
У голос голосять:

„Вийдіть, вийдіть Ведмедівці,
Проти орди з хлібом!
Най не мститься ворог лютий
Над хрещеним людом!“

„Ой, не будемо, прокляті,
Не будем кориться —
Єсть у нас оруже ясне —
Будем борониться!“

Ведмедівська попівна
Горос учинила:

Сімсот турків-яничар
З коней повалила.

А в суботу у полудне
Города достали,
Старих людей, славних міщан,
Всіх під меч побрали.

До заходу соняшного
Церкви грабували,
Священика, отця Івана,
В річці утопили.

До престола, до святого,
Коників вязали,
А ризами, патрахілями
Коней накривали.

А в неділю дуже рано
Не в дзвони дзвонили —
То старії й молодії
Ревно голосили.

